

(51) בבית דין. (52) הולנד צרפת ואיטליה. (53) על דרך הכתוב: את דברי השירה (דברים לא, ל). (54) על דרך הכתוב: בין סוכות ובין צרתן (מל"א ז, מ). (55) פרשת העברה והכעס. (56) על דרך הכתוב: "ויתרוצצו הבנים (בראשית כה, כו). (57) הנזכרים, ה' ישמרים. (58) הנזכרים לעיל. (59) בקנין גמור שלם במנה דעבידי למקניה ביה. (60) וכתיון חז"ל. (61) נוסח סיכום בשטרות. (62) כלומר: לחזקה, וקט ע"ד הכתוב: "מכתב לחזקה" (ישעיה לח, ט). (63) תבנה ותכונן במהרה בימינו, אמן. (64) שנת תקס"ז (1767). (65) עד כאן. (66) ועל דבר. (67) חתמנו שמנו. (68) ליאורנו במקום "ליבורנו". (69) אישור החתימות בבית הדין: במושב שלושה כאחד היינו, אנחנו בית הדין החתומים מטה, כאשר הוגש לאישור שטר זה לפנינו ובאו עדים והעמידו זהותם של העדים החתומים לעיל ואשרנוהו וקיימנוהו כראוי להתקיים. (70) "נרו יאיר" וגם נר"ו — "נטריה רחמנא ופרקיה". (71) על דרך הכתוב בדברים טו, ב, כלומר: גברו בעלי החוב ושיעזרו להם, ולא תקפוץ את ידך מאחיק האביון". (72) ברוח המאמר במנחות (מ' עמ' ב): מלאך מצא לר' קטינא דמיכסי סדינא בקייטא וכו' וב"סדין הקיץ" לא היו ציציות, וכאן מרים על נס קדושתו "סדין הקיץ שלו היא מצויצת". (73) ורשיה — ענייה, על משקל "וראשית". (74) בלשון הגדה של פסח "ואת לחצנו" — זה הדחק. (75) שחוק מלים: "הלא טוב אמנה" (שמואל ב' ה, יב). והלא טוב "אמנה" את הכסף. (76) צ"ל דיכא (תהילים קמג, ג). (77) באין כסף, והתכוון "לאיסר" האיטלקי (קידושין א, א), כלומר — לכסף שיבוא מאיטליה. (78) על משקל "וצעקת עניים" ישמע (איוב לד, כח). (79) דברים ג, יא: הלא היא ברבת בני עמון וכו'. (80) צ"ל: נטורי קרתא ואולי יש לקרוא "נטולי קרטא" כלומר: עניים שאינם רואים צורת מטבע? (81) נפשו הרמה. (82) תקס"ז.

הרב ש. אסף

מגילת יוחסין של משפחת אלטשול *

ב

הגאון ר' הירש הנ"ל היה מגדולי מורי הוראה בעיר וילנא גם בחיי הגר"א ז"ל, ומר אבא ז"ל הפליג לי מאד בשבחיו של רבה הגאון ר' הירש, שהיה בקי בכל שיתא סדרי משנה ובכל ד' חלקי שולחן ערוך בע"פ בלשונם. וגם הי' בקי יותר משמונה מאות דפין גמרא בע"פ בלשונם. והי' מדקדק גדול ונפלא, והוא הי' הבעל קריאה בבית מדרשו של הגר"א גם בחיי הגר"א ז"ל, והי' צדיק תמים בכל דרכיו ושקדן נפלא, והי' מחבב מאד את מר אבא ז"ל וקרבהו בימין צדקו בכל דבר, וקבע עדנים לתורה ולמוד עם מר אבא ז"ל ביחוד. ובתחילת שנת תקפ"ה סמכותו להורות ולדון את מר אבא ז"ל הנהו תלתא צדיקי וגאוני, גדולי עיר וילנא, ה"ה הגאון האמתי ר' אברהם אבלי ז"ל, והר"ר צבי הירש הנ"ל והגר"ר ישכר בער בה"ג ר'

* ראה התחלה ב"רשומות", סדרה חדשה, כרך ד' עמ' 131—143.

תנחום ז"ל. וגדולי חכמי עיר וילנא המה ראו כן תמחו שהגרצ"ה יתן סמיכות רבנות לאחד ובפרט לצעיר בבנים, באמרם שמעודם לא ראו אצל שום אחד מהמורים כתב סמיכותו, יען כי ה' נזהר מאד מלסמוך אחד להורות בישראל כ"א רק דוקא בידוע ומכירו על בוריו מכמה וכמה שנים, שמלבד הפלגתו בתורה הוא מרא דעובדא ובעל מידות טובות, צדיק תמים בכל דרכיו, וזהיר במעשיו, מתון ומסיק להורות כהלכה כל דבר ודבר. ואח"כ סמכוהו עוד הגאון המפורסם ר' ישראל היילפירן הרב דק' מינסק, והגה"ח המקובל האלדי מו"ה אברהם דובער מאברוטש, אשר בסוף ימיו תקע אהלו בעה"ק צפת תוב"ב ונעשה שם לראש לכל חסידי מדינת פולין, כמבואר בס' קורות הארץ⁴¹ לבני ארץ-ישראל.

ובהסכמותיהם של אלו הגאונים ז"ל הפליגו מאד בשבחו של מר אבא ז"ל. אף כי ה' אז צעיר לימים כתבו עליו תוארים כעל זקן ורגיל בהוראה, בבואו מוילנא היתה דירתו בבאברויסק שלש שנים. אזהביו ורעיו היו האחים הגבירים המפורסמים הרבנים הקדושים, חו"ב⁴¹ א בכל חדרי תורה ר' יהודה⁴¹ ב ור' דוד, בני הרב הגביר המפורסם ר' זימל הלוי עפשטיין ז"ל. המה התרועעו עמו והשתדלו שיהי' לו די ספוק בכבוד כל ימי מגוריו שם מאמירת שיעור לפני גדולי מופלגי תורה, ובקיץ תקפ"ח נתקבל לרב ואבד"ק הארוואל, והי' שם לרב תשע שנים בכבוד. ובתחלת שנת תקצ"א בא לשכון כבוד בעירנו ק"ק טשאוס, והי' פה לרב אב"ד ומד"א⁴² יותר מן ששה וארבעים שנה.

אם אמרתי אספרה כמו שבחיו של מר אבא ז"ל לא בי הוא להכירנו ולהכיר אותו לאחרים, יען כי ה' מוצנע מאד, טמיר ונעלם בכל דרכי יראתו, והי' מתהלך עם אנשים בענוה יתירה ובקצרה, כי ה' שוקד בלמודו ועסק כל ימיו בלמוד ש"ס ופוסקים, הלכות ואגדות, הי' בקי בכל חלקי הש"ע להגיד בע"פ כל דין מקורו בש"ע באיזה סימן ובאיזה סעיף, עד אשר גם בלילה שלמחרתו נפטר הגיד לנו על דין אחד משר"ע או"ח באיזה סימן הוא. גם הי' בקי במשניות בע"פ ואיזה מס'⁴³ בע"פ. ובכל יום ויום הגיד בביהמ"ד פרק משניות לאחר תפלת שחרית לאנשים דחברה משניות. גם הגיד שיעורים בגפ"ת חנם לבני עניים שמהם תצא תורה וחידש חידושי תורה בהלכה ואגדה. אפס כי לא העלה רובם על הכתב. ואף כי סופר מהיר הי' עכ"ז בטבעו לא הי' נוחא לי' לכתב על ספר כל מה שחידש, ורק לפרקים רחוקים אירע שכתב איזה חידוש או שו"ת.

ובהשרפה שהי' בפה קהילתנו טשאוס, ביום עש"ק, י"א סיון תרנ"ג, שנשרפה בעו"ה⁴³ א כמעט כל בתי עירנו, בתי הי' לאכול אש, נשרפו ג"כ ארגו מלא מכתבים וכתבייד שלו ז"ל, ומיעוט כתבים נצולו, יהי' ד' עזרה לי' לאספם ולסדרם בסדר נכון, בצירוף איזה כ"י ח"ת⁴⁴ מאביו מר זקני הר"ר עקיבא ז"ל, להדפיסם ביחד בשם ספר „אסיפת אמרים". דרכו בקודש הי' להתפלל עם הציבור בביהמ"ד שחרית מנחה וערבית, ולא רצה לאסוף מנין בביתו ולהתפלל שם, אלא השכים

והעריב לביהמ"ד. ה' חכם ושלם במילי דעלמא. סופר מהיר בלשון צח ובהדרת מכתב, בעל קריאה בקול נעים מאד ע"פ דקדוק לה"ק,⁴⁵ בעל תקיעה נפלא. ובימי חרפו ה' הוא בעצמו בעל תקיעה בימי ר"ה לפני הצבור. אך מעת שמת עליו בנו יקירו, אחי העילוי הגדול כמ"ר נחום אלי' ז"ל, בצום גדלי' תקצ"ח, מני אז והלאה חדל מלתקוע לפני הצבור. הורה הוראות ושפט את ישראל במשפט אמת וצדק קרוב לששים שנה, ולא אירע שום דבר תקלה על ידו בכל ימיו. איש אמת שונא בצע, ולא הכביד עולו גם על הקהל והצבור יותר מדאי, רק הסתפק א"ע בהוצאה קטנה בהסתפקות האפשרי, בהנהגת בע"ב בינוני וחשוב, ה' אהוב ואוהב לבני עירו. וכמה קהלות חשובות נתנו עיניהם בו להושיבו עמם ולהרבות משכרתו. ה' חן המקום עיר טשאוט ויושביה הנעימים עליו לבלי להפרד מהם. ותרן בממונו ה', ופשיטא דלא עשה עולה בממון לשום אדם אפילו בש"פ⁴⁶ א אחת. ולא נ"ח⁴⁶ לשום אדם במותו הן מעות השלשות או פקדונות, הלוואות, הקפת חנות וכדומה. את הכל סילק עד פ"א⁴⁷. ואספר אל חק ספור קטן למען ידעו בניו ויר"ח⁴⁸ יחי כמה ה' זהיר אותו צדיק בממון של אחרים. כשהייתי דר בסלוצק ה' הוא ז"ל אצלי פ"א לארחא בקיץ תרכ"ז, בחדש אב וא"ל בזה"ל: בני, ידוע תדע, כי ביום ש"ק י"ב תמוז תרי"ד מת בטשאוט אורח אחד, בשמו ר' ליב לעווין ממאהיליעוו, ואצלי ה' פקדון ממנו ששה עשר רז"כ וחצי, והוא מת בל"ב⁴⁹ ובנות, וחקתי כמה שנים אחר יורשיו ולא נודע לי מהם. וכעת בנסעי אצלך דרך מאהיליעוו התמהמהתי שמה בכיון שני ימים, לדרוש ולחקור אחרי יורשיו, ונודע לי בבירור כי אחים לא היו לו כלל רק שתי אחיות ה' לו לר' ליב הנ"ל. אחת היא עדיין בחיים, ונקראת בשמה עטא דיא עסיקמאכערין, והשני' מתה והניחה יתום קטן. ונתתי להאשה עטא חלקה במזומן, וחלק של היתום הקטן הוא תח"י, וכאשר זקנתי ולא ידעתי יום מותי, ובאולי לא אסלק בעצמי להיתום הקטן תסלק אתה את החוב הזה להיתום כשיגדל. וכן ה' הדבר שסילקתי החוב הזה להיתום כשהגדיל בשלימות עפ"א.

מדת ההסתפקות והבטחון נתנה ללב שמחה להיות תמיד שמח בחלקו. למד ולימד דעת את העם להורותם דרך הקדש אשר ילכו בה ע"פ השלשה דברים שהעולם עומד עליהם והוא: האמת, הדין והשלום. ובכל דבר ודבר ה' הוא מוחל על כבודו וברח מפני הכבוד. והי' נזהר למאד שלא לבזות שום אדם. וגם לא להתכבד בקלון חברו, וכ"פ שמעתי מפיו הקדוש שהי' קורא ע"ע דה"כ: „לא הרעתי את אחד מהם“, ועליו ראינו בעינינו כי נתקיים בו מז"ל⁵⁰: „זקני ת"ח כל זמן שמזקינים דעתן מחישבת עליהן“, כי גם בסוף ימיו שהי' זקן והגיע לגבורות עכ"ז דעתו היתה חזקה ומיושבת לעיין ולהעמיק בשמעתתא, דבעי צילותא כיומא דאיסתנא,⁵¹ עמל ויגע לקבוע עתים לתורה. מלבד שהי' שיעורין קבועין לו בכל יום לחזור בע"פ משניות ואיזה מס' שהיו שגורים על פיו. ובמסתרים היו עיניו יורדין טיפין טיפין ולבו ה'

• צרוף משני מאמרי חז"ל (שבת קנ"ב, א', קנים סוף פרק ג').

דוה ע"ז בצער גדול למאד על מה שלא הי' יכול להשלים חקו בתורה ותפלה בימי הזקנה כבימי הנעורים. ובתחלת שנת תרמ"ד, כאשר הגיעו ימיו לשנות השמונים ואחת, אם כי גברה עליו חלישותו וכחות גופו החלו לחלות מיום אלו יום עכ"ז הלך בלי משענת מטה, ולא כהתה עינו ולא נס ליחו, וכל כחות נפשו וחושיו היו בו בכושר עד רגע האחרונה, ואין מחסור למו. „בישישים חכמה וארך ימים תבונה". וזיו הדרו הי' נחמד לכל רואה, כי חוט של חסד הי' משוך עליו ביום על שהי' עוסק בתורה בלילה⁵². וכשבוע לפני הסתלקותו נחלה במחלת חומ"ע⁵³, וכמו"ל בסוף כתובות: „רובן של צדיקים בחולי מעים", ובשבת קי"ח: „א"ר יוסי יהא חלקי עם מתי בחומ"ע. דאמר מר רובן של צדיקים מיתתן בחומ"ע", ופירש"י שמתסרין ביסורין ומתמרקין עונותיהם, ובתוס' כתבו בשר"י⁵⁴, בשם המדרש, למרק אכילה מן המעיים, להיות נקיים וטהורים כמ"ה⁵⁵. וכן הי' אצלו, כי חלה במחלת חומ"ע, וכל אוכל תתעב נפשו. ומדי יום ביומו נחלש בבריאותו, וביום פקודתו, הוא יום ה', ער"ח כסלו, שנת ה"ל, בבקר השכם בקש שיתנו לו מים לרחוץ את ידיו, ונטל אותם ג"פ כדת, ואח"כ רחץ במים את פניו הטהור ושטף את פיו הקדוש במים פעמים, וקנח ידיו ופניו במטפחת לבנה, ואח"כ בקש שילבישו אותו את מעילו הטוב, וחגר את עצמו באבנטו, וישם כובע בראשו, ואמר כל ברכות השחר וברכת התורה וסדר הקרבנות, עד ברוך שאמר, והתחזק א"ע להתעטף בטליתו, ולבש התפליין והתפלל כל תפלת שחרית על הסדר, בשכבו על מטתו, בדעה צלולה ומיושבת, בדביקות עצומה ומתוך הסידור. ואחר תפלת ש"ע ותחנון חלץ את תפליין דרש"י ולבש תפליין דר"ת, ואמר אשרי וקדושה דסידרא ועלינו ושרי של יום וקרא ק"ש שנית. גם פ' קדש לי, והכל אמר מתוך הסידור, כאשר הי' כן דרכו בקדש להתפלל בסידור, ואח"כ אמר איזה מזמורי תהלים, וחזר כמה פרקים משניות, וחלץ הטר"ת⁵⁶, ודבר עמדי ועם יתר האנשים שעמדו אצלו כמה דברים טובים, נוחים וערבים ונעימים בד"ת⁵⁷, ובמילי דשמיא ועלמא. ואנחנו בראותנו כי חלישותו גברה עליו מרגע לרגע לא משנו מתוך אהלו, ואמרנו מזמורי תהלים ועוד ד"ת הנאותים למעמד גורא וקדוש כזה, עד רוחו ונשמתו שבו אחר חצות היום אל אשר נתנה לו, מגוף נקי מאד, למקור מחצבת ה', בקדושה ובטהרה, להיות צרורים בצרור החיים את ה'.

הסתלקותו הי' הסתלקות ומיתת צדיקים המכונה בדברי חז"ל (ברכות ח') בשם: מיתת נשיקה, שהיא „כמשחל ביניתא מחלבא", ופירש"י כמושך נימא שער מתוך החלב. וכל הסימנים היפים שמנו חכמים בכתובות ק"ג, ובאדר"נ פכ"ה⁵⁸, כולם נתקיימו ברבנו, ביתר שאת ובגודל ההפלגה, כי מת מתוך ישוב הדעת, מתוך הדבור, מתוך ד"ת, מתוך שמחה. פניו למעלה, פניו כלפי העם, פניו צהובין ואדומים. ועד רגע האחרונה הביט בנו בעין חמלה ואהבה אחוה שלום ורעות. ויגע ויאסף אל עמיו כאדם הישן על מטתו, כאשר מכונה בחז"ל מיתת צדיקים בשם „כד דמיך", שהוא רק כעין שינה. וכל העומדים עליו, בראותם כי נפלה עטרת ראשם קרעו בגדיהם,

ויתנו את קולם בבכי, והקול נשמע בכל העיר כי נאסף רבם ומורם. והנה אבל כבד ברחובות ובשוקים. אנשים נשים וטף מר צועקים. סגרו החנויות ושבתו העסקים. כל אנשי העיר מגער ועד זקן, עסקו בהלויתו ובהספדו. ובשעה שהכניסו את גופו הקדוש להבהכ"נ להספידו, והניחו מטתו על שולחן הבימה, כל אחד ואחד, מאיש ועד אשה החזיקו נרות בידם לכבוד נשמתו הקדושה וכבדו באורים את קדוש ה'. גם במהלכם אח"כ בחוץ עם המטה הלכו הלך ובכה, ואיש נרו בידו, וכקול רעם בגלגל נשמע קול צעקת בכיתם, הוי חסיד, הוי עניו, הוי מורה והוי אדון. ונקבר בכבוד גדול ובמספד רב ועצום. ואלה הם החרוזים שנחקקו על מצבת קברו:

„יהושע עבד ה', זקן שקנה חכמה והגיע לגבורות, בן קדושים, גזע ישישים, נצר מטעי לגדולי המאורות, הרב בעירנו יותר מארבעים וששה שנים, רב וחכים, מתקרי יועץ ונשוא פנים, עדי ערב השלים עבודתו בתורה, תפלה, מצות ה' ברה. קדושת הסתלקותו מה נורא, מי יוכל לשערה, יום ורגע הלכחו מאתנו ה' בדעת צלולה וישרה, בכל הסמנים יפים שמנו חכמינו בעלי הגמרא. אם אמרנו נספדה כמו שבחי רבינו, רוב תהלותיו מצויים אנו הם מלהזכיר את כל תרומות מדותיו, סלה נצח ועד יעמד לנו זכות רבינו ומאורינו. לדור דורים יאיר עינו שלא כהתה שמש צדיקנו, והמשכילים יבינו יקרת ערכו, קדושתו וטהרתו, צדקותיו ומעשיו הטובים המרובים, פרשת גדולתו. קץ הימין כי יבוא יקצו ישי עפר ויחיו מתינו, יהושע עבד ה' אתו נבואה יחד לחצרות קדשינו, ה"ה אדונינו מורינו ורבנו מור הגדול הר"ר יהושע בן הרה"ח הגדול המפורסם רבינו עקיבא אלטשול מסלוצק, גין ונכד להגה"ח המפורסם בכל קצוי תבל, בעל סדר הדורות, נולד ח"י מרחשון שנת כי טוב וישר תקס"ג לפ"ק. ויגוע ויאסף אל עמיו במיתת נשיקה, ביום ה' ער"ח כסלו אחר חצות שנת „לא החזיק לעד אפו כי חפץ חסד הוא“, תרד"ם לפ"ק תנצב"ה. והנה למר אבא ז"ל היו לו ארבעה אחים ושתי אחיות.

הבכור ה' הרב החריף ר' אברהם אורי שרגא ז"ל, והוא ה' מגדולי תלמידיו המצוינים הראשונים של הגר"ח מוהר"ח מוואלאזין זצ"ל זי"ע. ונפטר בחיי אביו בימי עלומיו, ביום ש"ק אדר"ח אלול שנת תקס"ט בלא ז"ק בור"ב⁵⁹. והשני ה' הרה"ג החריף ר' גרשון ז"ל, שהי' תופס הישיבה בסלוצק כל ימי היות זקני הר"ר עקיבא בבאברויסק, ואחרי מות זקני ז"ל נהג הוא הישיבה בסלוצק עד יום מותו. והי' גדול מאד אצל גאוני הדור, וביחוד אצל הגאון מאיר הגולה ר' יעקב מקרלין. וגם הגאון מופת דורנו ר"י אלחנן⁶⁰ ז"ל הפליג לי מאד בשבחיו, כי הי' ממכיריו ומידעיו עת היותו לרב בנישוויו. הוא הי' גדול בשנים ממר אבא ז"ל ערך תשעה שנים, כי הוא נולד בשנת תקנ"ד וחי' נ"ו שנים, כי נפטר ביום ד' ח"י סיון שנת תר"י, בעיר סנאוות הסמוכה לנישוויו. אשתו הראשונה מ' פריידא ז"ל היתה בת הרה"ג הצדיק המפורסם ר' שלמה אבד"ק טאלטשין; להג"ר שלמה ז"ל הי' לו שני בנים: א) הרה"ג המפורסם ר' דוד טעביל ז"ל שנסע עמו לאה"ק ונפטר בירושלים

עיה"ק. והב') הי' הרה"ג הצדיק ר' אברהם אבלי זצ"ל, מ"מ דעיר שקלאוו. אביו של הרה"ג ר' שמעון ז"ל המ"מ דק' מאלאסטאוקא. הגאון ר' שלמה ז"ל עזב את הרבנות שלו דעיר טאלטשין. וקבל ע"ע שסכום השנים ששמש בכתר הרבנות ילך בגולה לכפרה, אולי הטא במה שקבל ע"ע כתר הרבנות שאינה הולמתו, וכאשר שלמו ימי גלותו נסע לאה"ק עם בנו הרב דוד טעביל. ולאשר כי בתו פריידא היתה יחידה אצלו. כתב מכתב לחתנו. הוא דודי הר"ר גרשון. שיסע הוא עם זוגתו. היא בתו. לדור ג"כ בירושלם. ויסע דודי לוואלאזין לשאול בזה עצת הג"ר חיים זצוק"ל. והשיב לו הגר"ח ז"ל בזה"ל: בשלמא ר' שלמה הוא נשמה בלא גוף. לו יאתה לשבת בעיר הקדושה. משא"כ⁶¹ אתם ואנחנו. כולנו שנשמת אל חי בנו עם הגוף ביחד א"א לנו לנסוע שמה בעתים הללו. וחדל דודי ז"ל מלנסוע. כי כל דברי הגר"ח ז"ל היו בעיני זקני הר"ר עקיבא ובעיני כל ב"ב. כאשר ישאל איש בדבר האלדים וכו'.

ודודי הר"ר גרשון הוליד מאשתו פריידא הנ"ל שתי בנות: א) שמה חנה: נפטרה ביום ש"ק י"ג מנ"א שנת תרמ"ב בסלוצק. שהיתה אשת הרב הנגיד וי"א ר' חיים מינץ בסלוצק. בהרב ר' משה בהגאון המפורסם ר' שלמה מיכאל ז"ל שהי' אבד"ק סלונים. ר' חיים מינץ נפטר ביום ועש"ק כ"ה טבת שנת תרמ"ז בסלוצק. ב) שמה גאלדע. שהיתה אשת הרב המופלג הנגיד ר' הלל רוטענבערג מעיר סנאוו. וכאשר מתה דודתי מ' פריידה הנ"ל בסלוצק. נשא דודי הרב ז"ל אשתו השני' מ' דבורה. בת הרב הגביר ר' מיכאל אינזשטאט בסנאוו. וקבע דירתו בסנאוו. יען כי אשתו זאת היתה עסקנית ובר' גדולה. והי' לה עסקים בעיר הנ"ל. והוליד דודי ממנה בן אחד והוא הרה"ג המפורסם. חכם שלם בכל המעלות ומ"ט⁶² ר' שלמה ז"ל מנאוהירידאק ובת אחת ושמה מערא. אלמנת הרב המופלג הצדיק ר' יוסף מאיר בהרה"ג ר' נחום מאהילנער בהרה"ג הצדיק המפורסם ר' מרדכי מאהילנער מנישוויי. אחיו השלישי של מר אבא ז"ל. הצעיר ממנו הי' הרה"ג החריף המפורסם ר' אלי ז"ל. ונפטר בהיותו בימי' עלומיו בהיותו כבן ל"ו שנים. בחיי אביו ז"ל. בבאברויסק. ביום ג' כ"ה טבת שנת תר"ד. והניח אחריו בן אחד ושמו ר' משה. ושתי בנות: אחת שמה סלאווא. שנית שמה הענא. ואחיו הרביעי של מר אבא ז"ל. צעיר לכולם. הי' הרב האברך הצדיק ותמים במעשיו ובדרכיו ר' שלמה ז"ל. ונפטר ג"כ בהיותו בן כ"ב שנים בחיי אביו ז"ל כ' מרחשון תקצ"ד בסלוצק. בלא ז"ק ר"ל⁶³. ואחותיו של אבי ז"ל שתיים הנה: אחת אחותו מאביו ואמו. האשה הצנועה המפורסמת בענות צדקתה מ' שרה ז"ל. הנקראת בבאברויסק בשם שרה'קה ר' עקיבעס. שהיתה אשת הנגיד ר' אלי' בהגביר ר' עזריאל זליג הכהן מאטלין. ונפטרה יום ג' כ"ח כסלו תרכ"ח בבאברויסק. ובנה הרב המופלג הצדיק ר' יהושע הכהן. ונפטר ביום ב' ג' ניסן תר"ס בסלוצק. והשנית אחותו בת אביו. ולא בת אמו. כי נולדה לזקני ז"ל מאשתו השני' מ' צבי ז"ל. היא האשה החשובה הצדיקת מ' זיסל ז"ל. שהיתה אשת המופלג וי"א

ר' ארי' ליב בן המופלג הנגיד המפורסם ר' יעקב פולוצקאי ז"ל ממינסק, הנקרא בש"ר יעקב נטע געצלעש, ממשפחת געצאוו במינסק, ונפטרה בש"ק ב' אד"ש, שנת תרנ"ד במאהלעוו ע"נ דנעפר דרוסיא לבן.

ועתה אכתב סדר היחס שלי מצד אמי ז"ל. אמי מורתי, הרבנית הצדקת, צנועה וחסודה, ישרה ותמימה אשה חכמה מ' שרה ז"ל נפטרה בשנת ג"ח לשנותי' ביום ד' י"א כסלו תר"כ לפ"ק בטשאוס. כארבעים וארבע שנים היתה לו לחברה לאבי ז"ל, נודעת בשערים, אשה כשרה כל שעשתה רצון בעלה אבי הגז"ל, גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייו, ובימי נעוריו יושבה גלמודה בביתה, ומר אבי ז"ל ישב בבי מדרשא בוילנא והיא התפרנסה א"ע במסחר וחנות, ובטה בה לב בעלה לקריווי ולתנויי בי מדרשא בלב שקט באין טרדה, וכמחז"ל "שמעתתא בעי צילותא". וגם אח"כ בהיות מר אבא ז"ל לרב היא היתה גברת ועקרת הבית, צופי' הליכות ביתה בכל הפרטים בכבוד והדר, שיהא מר אבא ז"ל פנוי מעסקי העולם לעסק התורה והמצוה, אוהבת תורה למאד, ועוסקת במצות להחיות נפשות נענות ולהחזיק ידי עניי לומדי תורה, ולא הוציאה מפיו דבר קללה לעולם, וחיתה בשלום עם נשי העיר, כי גודל יראת ה' אשר בקרבה גם חכמתה עמדה לה להיות כל מעשי' רצויים, ובמותה צוה מר אבא ז"ל לחרות על מצבתה אלה הטורים: ה'י על ש'לשלת ר'ים ה'יחס דבלי בעפרא. רוב ישרות מעשי' נאזר לפארה. ה'ביטו וראו מי היא הנעדרה, הרבנית הצדקת מ' שרה בת הר"ר מרדכי בהגאון ר' אלי' זוטא מסלוצק. ותנח נפשה ביום ד' י"א כסלו תר"כ לפ"ק תנצב"ה.

אמי מורתי ז"ל היתה אחות הרב הגדול האברך ר' שלמה זלמן ז"ל, שנפטר בימי עלומיו ביום ג' י"ב סיון תקס"ח בסלוצק, ובמותו נשארה אשתו מעוברת ממנו וילדה בן ונקרא ע"ש ⁶¹ שלמה זלמן הנקרא בעיר סלוצק בש"ר זלמן לוצניקער. והוא אביו של הרב הגביר המפורסם רבי אברהם ז"ל מטילזיט בפרייסין, אשר הדפיס ש"ס בבלי בברלין על פארמעט ⁶² בינוני, ונדפס שמו על דף השער כך הנקרא בשם א' זאלאמאן, כי כן הי' נקרא שמו בכל מדינת אשכנז. ועוד אח הי' לה, הרב הגאון החריף המפורסם, חכם הכולל, ר' אליעזר פינס ז"ל, אשר הי' אבד"ק סטראבין, הסמוכה לסלוצק, ואח"כ נתקבל למ"צ ומ"מ במאהלעוו, ונפטר שמה ביום ה' י"א מנ"א תר"ח לפ"ק. הר"ר אליעזר בימי נעוריו הי' עשיר גדול, ודר בסלוצק מקוב מגורי אבותיו הקדושים נ"ע, והוא חתנו של הרב הגביר ר' יצחק באשעס מסלוצק, ואח"כ, בהשרפה הגדולה שהי' בסלוצק שנת "אש רע", תקע"א לפ"ק, נשרף ביתו הונן ורכושו, ונשאר בערום ובחסר כל, ונתקבל תיכף לרב בק' סטראבין, ואמי הרבנית ז"ל שהיתה אז ילדה קטנה כבת תשע שנים, יתומה באין לה אב ואם, לקחה אחי' הר"ר אליעזר לו לבת, לגדלה ולהשיאה. דודי הר"ר אליעזר הנ"ל מלבד שהי' גדול בתורה ועמל בתורה והרביץ תורה ברבים, ירא וחרד לדבר ה' לעשות

כל דבר מצוה בהדור ובשלהבת יראת ה', הי' ג"כ דרשן נפלא ונורא. לבאר תעלומות חכמה במקראות סתומים ובמדרשים נעלמים, נוכחים למבין וישרים למוצאי דעת. במוסר השכל ביראת ה' וטהרת המדות. גם הי' חכם נפלא במילי דעלמא, חכם ושלם במושכלות ומדעים אין ערוך לעוצם שלימותו וחידוד שכלו. סופר מהיר ודובר צחות בלה"ק, וגם בשפות ובלשונות שונות. וראה זה מצאתי באמתחת כתבי מר אבא ז"ל מכתב מדודי הר"ר אליעזר הנ"ל ערוך למר אבא גיסו ז"ל אשר ממנו ראיתי, כי היה מכיר גם כתב ולשון ספרדי. המכתב נכתב ביום ג' כ"ב אדר, מראשון לפ"ק (תקצ"ד) במאהילעוו, בהמכתב כתוב כמה ענינים שונים במילי דשמיא ועלמא, וכתוב שמה ג"כ אלה דברים וז"ל: „אודות שפעת שלומי ומעמדי ת"ל כי כולנו בחו"ש, ומעמדנו כדרך כל הארץ, עתה שזה קרוב לתשעה חדשים נעצרו השכירות שלנו ואין נותנין לשום אדם וכו' הלא ידע אם לא שמע כי נקרה פה שנשלח אגרת מעיר המלוכה פ"ב⁶⁶ לידי אדון א' גדול מאד, והוא נכתב בכתב פריינקש⁶⁷, והאדון לא הי' יכול לקרא אותו, ואמרו לו שאנכי אוכל, ושלחו אחרי ואמרתי שאוכל. אח"ז הוכרחתי ע"פ הנאצאלסטווא⁶⁷ א' להעתיקו, וב"ה מצאתי חן בעיני האדון הגדול הגוברנאטאר, וגם קבלתי מעט תשלומים על זה, לולא זה לא הי' לי כמעט על הוצאה, כי אין נותנין השכירות, וברוך המשגיח העליון, וב"ה כל ימי משך העתקת האגרת לא גרעתי שער אחד מהדף גמרא עם כל הנושאי-כלים, שאני מגיד בכל יום בביהמ"ד הגדול וכו', גיסו הדו"ש באהבה ובאמת, רצון תחת מקרי הזמן, מצפה לתשועת ה' אליעזר פינס מסלוצק יע"א⁶⁷ ב.

גם הי' לאמי ז"ל שלשה אחיות בכירות ממנה, ואלו הן שמותן: פערלא, הינדא ועטיל. אחותה עטיל היתה נשואה להרב המופלג הנגיד ר' צבי הירש מנושקין, וילדה לו שני בנים, ר' שמואל ור' חיים. חתנו של ר' שמואל הוא המופלג הנגיד וי"א ר' שמואל אשר הלוי הורוויץ בסלוצק. אמי מורתי ז"ל היתה בת הרב המאה"ג הצדיק המפורסם ר' מרדכי ז"ל, והוא הי' עתיר נכסין מאד, פרנס ומנהיג בעיר סלוצק. וזוגתו היא זקנתי הצדיקת מ' ל[אה?]. ז"ל היתה גברת ועסקנית גדולה במסחר ובחנות. ונפטר בהיותו כבן מ"ה שנה בסלוצק, ביום ג' ד' שבט תקס"ד. הוא הי' אחיו של הגאון המפורסם ר' דוד פינס ז"ל, האבד"ק פרווין, ונפטר שמה בשם טוב. ואלמנתו נשאת אח"כ להגאון המפורסם ר' פנחס הלוי, האבד"ק וויינגרעוו, ודק' שערשאו, בעהמח"ס „נחלת עזריאל", הנדפס בשנת תקע"ד בהוראדנא. הר"ר דוד הנ"ל הוא אביו של הגאון הצדיק המפורסם ר' אליעזר פינס הרב דק' שערשאו, והי' נקרא בפי כל בחייו בש"ר אליעזר הצדיק. ועל הספר נחלת עזריאל ישנו הסכמתו של חבור אבי חורגו ז"ל, והר"ר אליעזר הנ"ל הוא אביו של הגאון הצדיק המפורסם ר' אשר ליפא ז"ל, שהי' אבד"ק טורעוו, ונפטר שמה בימי עלומיו, ואלמנתו הרבנית מ' ויטא נכדת הגאון ר' הירש פריילוקער מבריסק, נשאת אח"כ להגאון

הגדול מפורסם בדורו ר' יוסף ב"ר מאיר ז"ל אבד"ק סלוצק.

זקני הרב ר' מרדכי ה' בן הרב הגאון הגדול האמתי המפורסם בדורו ר' אליהו זצ"ל, הנקרא בסלוצק בשם ר' אליהו זוטא, בעהמח"ס "תנא דבי אליהו" (והוא שם הכולל עשרה חיבוריו אשר חבר, ותיבת תנא הוא נוטריקון לתוכחת מוסר, נר מצוה, אור תורה, ותנא אקרא קאי, ע"ש הכתוב, "כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר", (כמבואר כן בהקדמתו עיי"ש), ונדפס קצת ממנו לדוגמא בזאלקאווא תקי"ג⁶⁷ ג' וישנו תחי"ד⁶⁸. הגאון ר' אלי' זוטא ה' מצויין בדורו בחריפותו ובקיאותו, וה' יודע כל הש"ס כמעט בלשונו בע"פ ממש. וספר לי מר אבי ז"ל, ששמע מאביו, זקני ז"ל, שאמר, שהיו אומרים עליו מכיריו ומידועיו, שאם שואלים לו: כמה פעמים נמצא שם ר' נחמן או שם אמורא אחר בש"ס, ה' משיב תיכף. הגאון אדמו"ר ר' יוסף מסלוצק ספר עליו, שבהיות הגאון ר' אלי' זוטא פעם אחת ביריד זעלווא, בועד גאונים דד' ארצות פולין וליטא, מצא אוזר חתיכת נייר בלוי מחידושי תוספות ממסכת אחת, שהיו בה רק שלשה או ארבעה תיבות מצד זה, ולעומתו בעמוד השני ה' ג"כ שלשה או ארבעה תיבות, ושאל להחכמים מאיזה מסכת הוא, והחרישו כולם ולא ענו דבר, כי לא ידעו מאומה מאיזה מסכת הוא, והגאון ר' אלי' ז"ל השיב תיכף כי הוא תוס' ממסכת זבחים בדף פלוני, והגיד בע"פ כל לשון התוס' שבשני העמודים, והתפלאו כולם על גודל כח בקיאותו אשר כל הש"ס עם התוס' ה' כספר פתוח לפניו. והוא עצמו כותב בהקדמת ספרו, שזכרה השי"ת להיות בקי בכל שיטת התלמוד כמעט בכל שורה קיימין. ובהסכמות הגאונים על ספרו תנא דבי אליהו, שנדפס בשנת תקי"ג, אף שה' אז צעיר לימים, הפליגו מאד בשבחיו. ובחדא מחתא מחתינהו כלהו לכתב עליו התואר בקי בכל הש"ס והפוסקים. הגאון ר' חיים בהן ראפאפארט, האבד"ק לבוב, כותב עליו: נכד דו"ו, והוא ר"ת דודי זקני, כי ה' קרוב לו, ויתר הגאונים המסכימים ה"ה הגאון ר' ישראל איסר האבד"ק פינסק, והגאון ר' אברהם בהגאון ר' דוד קאצינעלינבויגין האבד"ק סלוצק ובריסק, והגאון ר' משולם זלמן גינצבורג האבד"ק ד'מדינת רוסיא, והגאון ר' דוד בהגאון ר' שאול גינצבורג האבד"ק אליק כולם כותבים עליו בשם "מחותני".

זקני הגאון ר' אליהו הנ"ל ה' איש עשיר מאד, ובביתו ה' בית מלאכת מטוה משי, ומזה היתה פרנסתו בעושר ובכבוד. ובהקדמתו לספרו "תנא דבי אליהו" כותב בזה"ל: "והנה חסדי ד' אזכיר כי לא תמנו על כל אשר גמלנו, כי באו מים עד נפש וצירי אחוזני, ובעזרת עזרי ומגני, מאפלה לאורה הוציאני, וממות לחיים פדאני, כה יוסיף חסדו עמדי עכ"ל⁶⁹. וקבלה בדיננו, שזו היא הודי' על הנס שאירע לו בימי נעוריו, שפעם אחת ה' במדינת אוקריינא אצל קרוביו, מתהווה שם עלילת דם ביומי דפסחא, ונתנו במאסר כ"ד אנשים מגדולי העיר וחשוביה, ובתוכם ה' גם זקני הר"ר אליהו ז"ל, וישבו במאסר בבורות עמוקות ומועקות ערך תשעה

חדשים, ובכל יום ויום באים אליהם כומרים במקלות של ברזל בידיהם והיו אומרים להם שימירו דתם, והיו הכומרים חובטים אותם בהמקלות של ברזל על כתפיהם, וממש שברו וכתתו עצמותיהם, וכולם עמדו בנסיון על קדושת השם ולא המירו דתם, ואח"כ יצא הדת להפיל גורל שי"ב מהם ימותו, וי"ב ישארו בחיים וישלחום חפשי לביתם, וזקני ז"ל הי' מאת אשר יצא עליהם הגורל לחיים, והי' זה ביום חמישי דחנוכה. ועד יום מותו של זקני ז"ל הי' רושם המכות אשר על כתפיו מהמכות שהכוהו הכומרים בשבתו בבית האסורים, והלך שחוח וכפוף מעט, ועל כן קראוהו ר' אליהו זוטא.

עוד שמעתי ספור אמתי מאמי הצדיקת זכרה לברכה, שפעם אחת ביום ראשון של פסח, כאשר קמה משרתת הבית של זקני הר"ר אלי' זוטא קודם אור היום להסיק התנור לבשל לצורך יום טוב, והלכה בחצר לסקלאד, דיר העצים, ליקח משם עצים להסקה, מצאה שם מונח ילד קטן מת, שהשליכוהו הנוצרים שמה בכדי להעליל על זקני הר"ר אלי' עלילת דם, שהמית הילד לקחת דמו לצורך חג המצות. וכידוע מהעלילות דם בשקר שהי' בעז"ה בעת ההיא על היהודים בימי חג המצות, ויהי כאשר ראתה זאת המשרתת לא הגידה מאומה בבית, ולקחה הילד והכניסה לבית, ונתנה אותו בתנור על העצים אשר על האש, עד אשר נשרף כולו, והיה לאפר דק, שלא נשאר ממנו אפילו הכרת אבר ועצם אחד. ובכדי שלא ישמע בבית ריח בשר צלי ביותר, לקחה את כל הבשר בהמה והעופות שהכינו לצורך כל היום^ט, כדרך גבירים, ונתנה בקדרות ובקלחות, ובשלה את הכל צלי קדרה לצורך סעודות היום. וכאשר קמה הבעלת הבית וזקנתי הרבנית מ' לאה וראתה שהמשרתת בשלה את כל הבשר הנמצא בבית לצורך היום שאלה אותה למה עשתה כך, ולחשה לה טעמו של דבר, והנה בעת תפילת שחרית, שהיו בני הבית כולם בביהכ"נ, באו הכומרים עם שופטי העיר לחפש אחר הילד המת, והקיפו את הבית והחציר בשוטרים לבל יוכלו להבריה מאומה משם, וחפשו את כל בתי החצר והמרתפים ובדיר העצים ולא מצאו אותו. ואח"כ באו תוך הבית לחפש אותו גם שם. וכאשר הריחו ריח בשר צלי אמרו, שבשלו אותו לאוכלו צלי בשר לפסח, ולקחו מהתנור את כל הקדירות וראו שהוא רק בשר בהמה גסה ודקה ועופות, וכאשר שאלו אותם השופטים למה לכם רוב זבחיכם בשר כ"כ לצורך סעודת יום אחד, השיבו להם הלא ידוע גם לכם, כי אנחנו ת"ל מנכבדי העיר, וגם קרובים יש לנו בעיר, והכל באים לקבל פנינו ביום הזה, שהוא חג קדוש לנו, על כן זבח משפחה לנו ליום הזה. ועי' תחבולה זו ניצולו מהעלילה זו בעז"ה. וזקני הר"ר האריך ימים בעושר ובכבוד, ומת בשיבה טובה ביום ג' ראשון דחג הפסח שנת תר"נ בעיר סלוצק.

הגאון ר' אלי' הנ"ל הי' בן הגאון החסיד המפורסם המקובל האלדי ר' אהרן ז"ל, בעהמח"ס ביאור על הזהר, ונשאר כ"י ולא נדפס. בן הרב הגאון המפורסם ר' יעקב זצ"ל, ראב"ד ומ"ץ בסלוצק, בעהמח"ס על כל הטוש"ע יו"ד⁶⁸. א. חבור נפלא

למאד, ונשאר ג"כ כ"י ולא נדפס. בן הר"ר מרדכי פינס זצ"ל מגזע היחוס, כן כתוב בהקדמת ס' תנא דבי אליהו לזקני ז"ל. ושמעתי מהזקנים ששמעו, שכ"ב דורות למעלה היו כולם גאוני ארץ וקדושי עליון.

אשתו של הר"ר יעקב היא אמו של הר"ר אהרן, היתה אחותו של הגאון החסיד ר' אליעזר הכהן שפירא, בן הרב המפורסם בדורו ר' יצחק כ"ץ שפירא, נין ונכד להגה"ג המפורסם בדורו ר' יצחק כ"ץ שפירא ז"ל, שהי' אב"ד ור"ם בקראקא והגליל, חותנו של הגאון המפורסם מוהר"ם מלובלין. ואשתו של הר"ר אהרן, היא אמו של הר"ר אלי' זוטא, היא היתה אחות הגאון המפורסם בדורו ר' משה ז"ל, שהי' אב"ד ור"ם בויטאמיר, והקהילות הסביבות וראש הגליל דעיר אוסטרהא במדינת וואהלין, בן הרב הגאון המפורסם ר' אלי' זצ"ל מעיר פינסק. והניח אחריו חבור בכ"י בחריפות ובקיאות, מלא חידושים נפלאים על התורה ועל ההפטרות, שדרש מדי שבת בשבתו במכון בעיר פינסק, בן הגאון החסיד המפורסם ר' יהודה ליב מפינסק, בעהמח"ס "קנה חכמה", "דרך חכמה", "דעת חכמה", "מקור חכמה", סולת בלולה", ו"כבוד חכמים", הספון וטמון בגנוי מרומים בארעא קדישא בירושלים תוב"ב בתשועת עולמים. כן כתוב בהקדמת ס' תנא דבי אליהו לזקני הר"ר אלי' זוטא הנ"ל.

הגאון ר' יהודה ליב, בעל "קנה חכמה", הי' נקרא בדורו בפי כל בשם ר' ליב פוחאוויער, כאשר מוזכר כן לשבח בשם הזה בספר "סדר הדורות", ובספר "שם הגדולים" להגאון חיד"א ז"ל. והוא בן הר"ר יוסף מפינסק, בן הרב הגדול בדורו ר' יהודה ליב פרצאווער מגזע הגאון המפורסם בדורו ר' יצחק בר' בצלאל ז"ל מוולאדמיר (שהי' זקנו של הט"ז⁶⁹, כמבואר כן בט"ז א"ח סימן קס"ז סק"ד, ובס"ס תע"ג, ובח"מ בס"ג עיי"ש) וחתנו הגה"ג ר' אברהם פולק ז"ל. כן כתוב בהקדמת ספר "קנה חכמה" ו"דרך חכמה" שלו, שנדפס בפ"פ דאדר שנת תמ"א, וישנו תח"י הספר הזה.

הספר "קנה חכמה" הוא חבור יקר, ובו י"ז דרושים נפלאים בביאורי הגדות ופסוקים, וכמעט בכל דרוש ודרוש מביא הוא את דברי האלשיך הקדוש. וחלק שני מספרו נקרא בשם "דרך חכמה", וחלקו לשלשים ושנים נתיבות. והספר הזה הוא כולו בתוכחת מוסר והנהגות ישרות בכל ימות השנה, לחול ושבת ויור"ט, וישנו שמה ג"כ כמה דינים, ונדפסו הספרים הללו ע"פ הסכמות הגאונים דארבע ראשי הקהילות, מדינות ליטא, שנתועדו בהתיעצות קדש בעיר חאמסק, ביום ב' ר"ח מנחם אב דשנת תל"ט. וכך היא חתימתם שם על הסדר: נאום הצעיר מרדכי בלא"א מו"ה בנימין וואלף ז"ל גינצבורג החוב"ק⁶⁹ א בריסק דליטא, ונאום משה בהק' החסיד מו"ה אברהם זצ"ל הי"ד, מגזע צבי, החוב"ק הראדנא, ונאום משה בלא"א החסיד בלא"א מו"ה ישראל יעקב זצ"ל, החוב"ק פינסק, ונאום הקטן משה בלא"א מו"ה דוב זצ"ל חוב"ק ווילנא, וגם ע"פ הסכמות הגאונים דארבע ארצות דמדינת פולין,

שנחנעו כולם בועד קודש בעיר יערסלאב, ביום ד' טו"ב אלול שנת ת"מ לפ"ק וכך היא חתימתם שם על הסדר: נאום הקטן צבי הירש באמ"ו החסיד מו"ה זכרי' ז"ל, ונאום הקטן יצחק בא"א מו"ה זאב וואלף ז"ל חוב"ק קראקא והגליל, ונאום הקטן בפתלי הירש בא"א הרה"ג מו"ה בנימין וואלף ז"ל חוב"ק לובלין והגליל, ונאום הצעיר באלפי ישראל בא"א מו"ה שמואל ז"ל מטרנפאל חוב"ק לוצק, ונאום הקטן יוסף הלוי הורוויץ חוב"ק פרעמסלא, ונאום הקטן יעקב בא"א מו"ה מרדכי ז"ל החוב"ק לומבלא. גם ישנו שמה הסכמה מהגה"ג בדורו ר' יצחק בר' אברהם ז"ל, האב"ד ור"מ בק' פונון והגליל, (שהי' רבו של המג"א ⁷⁰ כמבואר במג"א סי' א' סק"א) ומהגאון המקובל ר' ישכר בער בהמקובל האלדי ר' אלחנן ז"ל, האב"ד פרנקפורט דאדר, בעהמח"ס "ארבעה חרשים", וכולם בהסכמותיהם מפליגים מאד מאד בשבחו של זקני הר"ר ליב בעל ה"קנה חכמה" ו"דרך חכמה", וכותבים עליו שהי' אב"ד ומ"ץ בכמה קהלות קדושות במדינת ליטא והחזיק בתי מדרשות והרביץ תורה לרבים, דרשן ומוכית, וכל כוונתו לש"ש בלבד. והוא עצמו כותב ג"כ בהקדמתו לספרו "דרך חכמה" בזה"ל: "חלק א' חמה הדרושים למדתי אותם בהיותי אב"ד ומ"ץ בכמה קהלות, שאנן בהיכלי ושלן בביתי מלא ספרים, ופרקתי מעלי עול העבדות מלהיות רובץ תחת משא העם אשר הי' ברגלי, והייתי דורש ומבקש להתבודד באיזה בית המדרש לזכות הרבים ולחבר חבר גדול לב' חלקים, האחד דרושים לכל הסדרות וכו' והשני תוכחת מוסר". ובהקדמתו לספר "קנה חכמה" הזכיר מעשה נס שאירע לו בשנת ת"כ וז"ל: "בצירוף לזה אזכיר הנס הגדול הנעשה לי בשנת ת"כ לפ"ס, כאשר נלכדה במרמה העיר ביחאו במדינת רייסין ליל א' כ"ט כסלו ונהרגו קרוב לשלש מאות נפש מאחינו בני ישראל, ובתוכם היו הרבה גדולים בתו"י ⁷¹, יזכרם אלדינו לטובה עם שאר צדיקי עולם ויצרור בצרור החיים את נשמתם, וינקום ב"ב ⁷² נקמתם. והי' בשחת אלדים את העיר ואת אשר הי' בה ויזכור אלדים אותי ואת אשתי ובתי שתחי, וניצלנו בעזתי שלמים בגופנו, נקיים וטהורים בלי שום טומאת חטא ועון, ונתקיים בנו מ"ש זוהר מצורע תוספתא ע' צ"ה, כי כמו שעה קודם המהפכה היותי נים ולא נים תיר ולא תיר, נראו אלי שני נשמות קדושות ה"ה נשמת המנוח כמו"ה אורי שרגא פייבוש ז"ל משקלאוו, ונשמת חתנו המנוח כהר"ר פנחס כמו"ה מנחם ז"ל אבי חמותי ז"ל, והגידו לי שבאו להציל נפשותינו בעזרת"ש, והגידו לי איך להמלט מהגזרה בע"ה ר"ל, ובאיזה מקום מן העיר נצא, וכן הי' ולא יכלה להמלט עמנו מגזר ⁷³ בתי הקדושה שרה, ושני חיי' היו עשרה, כי היתה דוה מאורסה נערה, אלדים לטובה יזכרה וינקום נקמתה במהרה. והייתי מתבונן במה זכיתי להנצל מבעלי בחירה, ואני שפל אנשים, ומצאתי לי זכות, כי בהיותי שם במצור ובמצוק כ"ט שבועות, הי' דרכי להגיד בכל יום שיעור דברי תוכחה ומוסר מספר ראשית חכמה ושאר ספרי יראה, ובזוהר שופטים ובלק ע' שע"ג וז"ל: "דאפילו בזימנא דדינא תליא בעלמא ואיתיהיב רשו למחבלא לחבלא קב"ה פקיד לי וא"ל לא תכרית

את עצה דא ת"ח, דאיהו במתא דיהיב עיטא למתא לאשתזבא מן דינא ואוליף לון אורחא דיהכון בהון. ובס' „חיבורי לקט“⁷⁴ בהקדמה כתב שנעשה לו נס גדול שלא בדרך הטבע וגילו לו מן השמים שזכה לזה על שיבוא להדור איזה זכי על ידו. עיי"ש. בכן אמרתי פן נצילתי על שם סופי לזכות את הרבים, ומאז אמרתי להתזיק במוסר ואל להרף ולבצרה כי היא חיי, וה' הי' עמדי. וזכיתי להתבודד כמה שנים בבתי מדרשות הגדולים. תחלה קבלוני הראשונים לכל דבר שבקדושה ויראה מעולם המת. ק"ק סלוצק יצ"ו להיות ביניהם לבעל בית המדרש, ואח"כ בק' פינסק מקום מולדתי. והי' דרכנו להגיד להפחותים מעירי שיעור דברי תוכחה ומוסר דבר יום ביומו ומדי שבת בשבתו חידושי תורה השייכים לאותה הסדרה וכו' עיי"ש באריכות.

הענתתי כל זה לידע כמה גדול כוחן של צדיקים מדורות הראשונים, וכמ"ז בברכות כ' (עמ') א': מ"ש ראשונים דאתרחיש להו ניסא משום דהו קא מסרו נפשיהון אקדושת השם. ולבסוף ימיו נסע מחו"ל ותקע אהלז בארץ הקדושה ונקבר בירושלם עיה"ק תוב"ב, כמדובר בספר „תנא דבי אליהו“ לנכדו הגאון ר' אלי' זוטא מסלוצק.

אשתו של הגאון ר' אלי' זוטא, היא אמו של זקני הר"ר מרדכי, הרבנית מ' לאה. נפטרה ביום ב' כ"ח שבט תקנ"ד. היא היתה בת דודי. זקני הרב הגאון החסיד ר' אליעזר כ"ץ שפירא, בהרב מ' יצחק כ"ץ, אשר אחותו של הר"ר אליעזר כ"ץ. היתה אמו של הר"ר אהרן, אבי הר"ר אלי' זוטא הנ"ל, וכמבואר כן בספר „תנא דבי אליהו“ הנ"ל.

אשתו של זקני אבי אמי הר"ר מרדכי, היא אמה של אמי הצדקת ז"ל, זקנתי הרבנית מ' אידלא. נפטרה יום ד' ה' אדר שני תקס"ח. היא היתה אחותם של האחים הני תרי צנתרי דדהבא הרב המופלג הצדיק ר' ארי' ז"ל והרב המאוה"ג חכם הכולל והשלם בכל המעלות ומדות ר' יהודה יודיל זצ"ל. להרב ר' יודיל הי' בן מופלג גדול שמו ר' חיים. ור' חיים הוליד בת ושמה רייזיל, והיא היתה אשת הרב הנגיד ר' יצחק ראטנער. ותלד לאישה שני בנים. שם האחד הוא הגביר המפורסם בכל קצוי תבל ר' דוד ראטנער בעיר אדעס, והשני הרב הנגיד ר' חיים ראטנער בסלוצק. גם אחות אחת היתה לזקנתי מ' אידלא הנ"ל ושמה אסתר. היא היתה אשת הגביר ר' צבי הירש ב"ר דוד הלוי אפרתי ותלד לו שלשה בנים, האחד הרב המופלג הנגיד ר' אלכסנדר סנדר הלוי אפרתי, נפטר ביום ג' ד' מרחשון שנת תר"ב, והשני הרב המופלג וי"א הנגיד ר' דוד הלוי אפרתי, נפטר עש"ק ב' בשבט תרל"ב, ומהם יצא משפחת הלויים האפרתיים בסלוצק. זקנתי מ' אידלא ואחי' ואחותה כולם היו בני אב ואם אחד. אביהם הרה"ג ר' קלונימוס קלמן ז"ל בהרב הגאון המפורסם ר' ארי' מנישוויז אחיו של הרב ר' קלמן מאביו ומאמה, הי' הרב הגדול החסיד המפורסם ר' מרדכי ז"ל, רבן של חסידי ק"ק לעכאוויטש, ונפטר בסטאלין, בהיותו שם על חתונת נכדו הרב ר' שלמה חיים ז"ל. להרב ר' מרדכי מלעכאוויטש היו שלשה בנים: האחד

המיוחד בבניו ה' הרב החסיד איש מופת, המפורסם ר' נח ז"ל, אשר מלא מקום אביו ז"ל בלעכאוויטש, ונעשה רב של חסידי ק' הנ"ל, והשני הרב החסיד ר' אהרן ז"ל, והשלישי הרב החסיד ר' שלמה ז"ל. הרב ר' אהרן הנ"ל נפטר בימי עלומיו בחיי אביו הרב ז"ל, ונשאר ממנו בנו הרב ר' שלמה חיים, ילד קטן, וגדל אותו זקני, אבי אביו, הרב ר' מרדכי עד עת חתונתו, שאז השיאו אשה בסטאלין, וכשנפטר הרב ר' נח מלעכאוויטש, ולא ה' לו בן ממלא מקומו, נמנו חסידי לעכאוויטש ושמו עליהם אלוף לראש את הרב החסיד ר' שלמה חיים בהרב מ' אהרן הנ"ל, והוא קבע ישיבתו בקאדענאו, ועל כן נקראו חסידיו בשם חסידי קאדענאו. וכשנפטר הרב ר' שלמה ב"ד מנ"א תרכ"ב מלא מקומו בנו ש"ב הרב החסיד ציס"ע⁷⁵ ר' ברוך מרדכי ז"ל. וכשנפטר הר"ר ברוך מרדכי ביום שני דר"ה תרל"א מלא מקומו הרב הגדול החסיד ר' אהרן ז"ל. וכשנפטר הר"ר אהרן ביום... שנת...⁷⁵ א מלא מקומו בנו הר"ר יוסף הי"ו.

אשתו של הר"ר קלמן, שהיא אם אמי ז"ל, הרבנית הצדקת מ' איטקא ז"ל, שהיתה נקראת ע"ש בעלה בשם איטקה ר' קלמנש, נפטרה ביום ב' ו' אדר תקס"ב. היא היתה בת הרב הגדול המפורסם ר' שלמה זלמן זצ"ל, שה' נקרא ר' זלמן רנס והוא ר"ת ר' נח-ס), בהרה"ג הגדול המפורסם בתורתו וצדקתו ר' נח זצ"ל, שה' נקרא בסלוצק בשם ר' נח הגדול, כי ה' בעת ההיא בסלוצק עוד ר' נח אחד שה' נקרא ר' נח הקטן. ושמעתי מהזקנים בסלוצק ששמעו מאבותיהם ומהחכמים והזקנים, שהיו מפליגים מאד בשבחיו של הרב ר' נח הגדול בהפלגת תורתו והפלגת צדקותיו ומעשיו הטובים. ושמו ה' גדול מאד מאד גם אצל שרי פולין, והיו נוהגים בו כבוד ויראו מאד ממנו ומב"ב.

את כל זה ידעתי ע"פ קבלה מאבותי ורבותי הגאונים נ"ע ומפי ספרים וסופרים ומלבד מה שמבואר במגילת יוחסין הלזו קבלה בידינו מאבותינו ומרבותינו קשישיא ז"ל אשר הגאונים הנ"ל המה חוטר מגזע יחסי ארץ מצד אבותיהם ואמותיהם, ראש קדושים אשר בארץ החיים מכמה וכמה דורות, גאוני ארץ וקדושי עליון נ"ע זי"ע כיום הזה להחיותינו, ולא תמוש התורה מפינו ומפי זרענו וכו' מעתה ועד עולם א"ס.

ועתה חסדי ה' אזכיר, תהלת ה' כעל כל אשר גמלנו ברחמי המרובים. נולדתי לאבותי ביום ב' כסלו שעה א' וחצי אחר חצות היום שנת תקצ"ט, וביום ב' ט' כסלו הכניס אותי אבי ז"ל לבריתו של א"א, וקראני בשם שלמה זלמן על שם אחי אמי ואחי אבי ז"ל כמבואר לעיל, וגם לסימנא טבא, ששלמא יהא משנתי, ואריכות ימי ושנותי בעוה"י, וה' לאבותי ז"ל שמחה גדולה בעת הולדי, יען כי מתו להם שלש(ה) בנים זכרים שנולדו להם מקדם, וכמעט אשר נתיאשו מהיות להם עוד בן זכר, כי היו בעת ההיא יותר מל"ו שנים, ואמי הצדקת ז"ל היתה בעת ההיא חלושה מאד בבריאותה, וכל מגמת אבותי ז"ל היו שאזכה לתורה, והרבו עלי

המשרה, ולא נתנוני לעסוק בשחוק והיתול כדרך הילדים המתגעגעים המתחטאים על אבותיהם, כי אהבת התורה וחשק דביקותם בקונם גברה על אהבתם אלי, אף כי יחיד הייתי להם. וכשנעשיתי בר מצוה ביום ד' ב' כסלו תרי"ב דרשתי בביה"כ כמעט לפני אסיפת כל אנשי העיר שני דרושים, א' בהלכה וא' באגדה, ואבותי ז"ל עשו משתה ביום ההוא על שזיכם ה' לזה לשמוח בשמחת בר מצוה שלי. אצפה לרחמי שמים שיקויים בי תקותם ושמחתם ולא אבוש ולא אכלם מאבותי.

והנה עד חתונתי למדתי עם מר אבא הרב ז"ל גמרא ופוסקים, והרגיל אותי בימי בחרותי להגיד שיעור גפ"ת בכל יום לפני בני הישיבה, וכשהגיע עת, עת דודים, אם שרצו כמה עשירים להשתדך עמו ולהפריז לי נדונייא ממון רב, הנה מר אבא ז"ל לא נתן עיניו בממון ובחר במשפחה מיוחסת בישראל, ונתקשר עמו חותני זקני אדמו"ר הגה"ג המפורסם בדורו ציס"ע ר' דוד טעביל זצ"ל, שהיה מד"א⁴² במינסק, לקחת את נכדתו בת בתו לי לאשה, כי היא נתגדלה אצלו, כי היתה יתומה מאביו, הי ניהו חותני הרב הצדיק ז"ל, וביום ב' ט"ו שבט תרי"ד היתה החתונה שלי עם זוגתי מ' יוכבד תח"י, ואחר החתונה היינו נזונים על שלחן אבי ז"ל, אך אנכי בעצמי נסעתי למינסק אחר החתונה שלי בתחלת הקיץ דשנת תרי"ד הנ"ל, והייתי בבית חור"ז⁴⁶ הרה"ג ז"ל, סמוך על שולחנו, וקבעתי עתים לתורה ללמוד עמו ז"ל ביחוד ג' וד' שעות בכל יום ויום, וינקתי משדי תבונתו ומזיו חכמתו אורו עיני, כי ברוח בינתו הדריכני ויורני דרך חידושי הלכה לבלתי לכת אחרי הפלפולים שונים בחלוקים מעשה חדודים, רק לעיין היטב בראשונים שדבריהם במרכז האמת נכונים, ומאתו קבלתי דרכי הפלפול והעיון הישר להבין ולהעמיק בש"ס ופוסקים, לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא בעזה"י, ולמדתי אצלו ז"ל שלש שנים, ובשלהי קייטא דשנת תרכ"א נסעתי לסלוצק עיר מולדת אבותי ז"ל, ומנו אותי שם שאהי לראש ישיבה, בהישיבה של זקני הרב החסיד ר' עקיבא ז"ל, וה' נתן חני בעיני יושבי העיר הזאת ויט עלי חסד לפני גדולי העיר וחכמי, וביחוד לפני אדמו"ר הרה"ג הגדול המפורסם ר' יוסף ז"ל פיומער האבד"ק הנ"ל, והייתי שמה כשבע שנים לר"מ⁴⁷ בחן ובכבוד, זכרה להם אלודי לטובה.

ובתחלת קיץ תרכ"ח היתה עלי פקודת מר אבא ז"ל חוקה שאסע מסלוצק לטשאווס להיות עמו ביחד לעת זקנותו, שתש כוחו לסבול לבדו עול טרחת הצבור בהוראה ובדין, וגם אנשי עיר טשאווס העתירו דבריהם עלי בזה, והוסיפו דמי שכירות לי שאהי ביחד עם מר אבא ז"ל, ובאתי בטשאווס בחדש סיון שנת הנ"ל והייתי עם מר אבא ז"ל ביחד עד עת הסתלקותו לשמים בער"ח כסלו תרמ"ד, ונמנו אנשי העיר שנית לבקשני למלאות מקומו של מר אבא ז"ל, ונתנו לי כתב רבנות להיות להם לאב"ד ומ"ץ ומד"א, וקצבו לי שכירות כפי פרנסתי ופרנסת ב"ב שיחי בכבוד, ומאז ועד עתה ת"ל בתוך עמי אנכי יושב בחן ובכבוד, ואני תפלה בעד אנשי עירי ק"ק טשאווס יתברכו ויאושרו בכל משלח ידם, ישמרם צורם ויגן בעדם, ברכת

ה' סלה תענדם בברכה המשולשת, ויזכו לראות בשמחת בוב"ב⁷⁸ עוסקים בתורה ובמצות, ואני וזרעי נהי' בכללם ובכלל ברכותיהם ואזכה להוציא לאור את חידושי בש"ס ופוסקים שו"ת הלכות ואגדות אשר חנני ה' להעלות אותם על ספר. וחסדי ה' גברו עלי אשר בעת שאש שולח ממרום בעזה"ר על בתי עירנו, ביום ועש"ק י"א סיון תרנ"ג, כי בשעה ב' אחר הצהריים יצאה אש באחד הבתים שבקצה העיר, וע"י הרוח החזקה אשר סערה אז פרצה האש בהרבה רחובות העיר, והתבערה היתה לים אש ותלהט ותאכל האש כל בתי עירנו והבהכ"נ העתיקה וכל הבמ"ד⁷⁹ עם כל אשר בתוכם, וגם בית חוני ורכושי היו לאכול אש. רחמי ה' מתלקחת בתוך האש אשר כל כתבי יד חידושי תורה שלי בעזה"ר נצולו ונשארו, וגם קצת ספרים שלי נצולו, ברוך שעשה נס במקום הזה. ה' יזכני להוציאם לאור עולם בכדי להגדיל תורה ולהאדירה. וזכות התורה תעמוד לנו ולכל ישראל לחלצם מענינו ולגאלנו במהרה בימינו ונזכה לראות בנחמת ציון וירושלם אמן.

ה ע ר ו ת

- (41) הכוונה לס' קורות העתים לר' מנחם מענדיל מקאמניץ. (א41) חריפים ובקיאים.
 (41) מחבר ספר "מנחת יהודה" (ווארשא תרל"ז) ואביה של הסופרת פאולינא וונגרוף.
 (42) ומרא דאתרא. (43) מסכתות. (א43) בעוונותינו הרבים.
 (44) חידושי תורה. (45) לשון הקודש.
 (45) בשוה פרוטה. (46) נשאר חוב. (47) פרוטה אחרונה.
 (48) ויוצאי חלציו. (49) בלי בנים. (50) מאמרם זכרונם לברכה.
 (51) מגילה כ"ח ב'. (52) חגיגה י"ב ב'. (53) חולי מעים.
 (54) בשם ר"י "רבנו יצחק". (55) כמלאכי השרת. (56) הטלית ותפילין.
 (57) בדברי תורה. (58) ובאבות דר' נתן פרק כ"ה.
 (59) זרע קיימא בנים ובנות. (60) ר' יצחק אלחנן ספקטור, אב"ד קאוונא.
 (61) מה שאין כן. (62) מדות טובות. (63) זרע קיימא, רחמנא ליצלן.
 (64) על שמו. (65) תבנית. בברלין תרכ"ב.
 (66) פטרבורג. (67) הכוונה כנראה לצרפתית, ולא לספרדית, כנזכר לעיל.
 (67) הרשות. (67) יכוננה עליון אמן. (67) תנא דבי אליהו, לר' אליהו בר' אהרון — ספר תוכחת מוסר ויראת ד', מחולק לו ימות השבוע. (67) תחת ידי
 (68) עד כאן לשונו. (א68) טור שולחן ערוך יורה דעה.
 (69) הטורי זהב, ביאור על השו"ע, לר' דוד ב"ר שמואל הלוי.
 (א69) החונה בקהילת. (70) המגן אברהם.
 (71) בתורה ויראה. (72) במהרה בימינו. (73) מגזרה רעה.
 (74) לר' אברהם ב"ר יהודה חזן, לובלין שע"ב.
 (75) צדיק יסוד עולם. (א75) חלק בכתבייד.
 (76) חותני וזקני.
 (77) לריש מתיבתא (78) בנים ובני בנים. (79) בתי מדרש.